

Створення умов для успішної соціалізації осіб з обмеженими психофізичними можливостями шляхом професійної активності (аналіз діяльності майстерні професійної терапії «Разом» м. Гнезно, Польща)

***Анотація:** У статті розглядається польський досвід у створення умов для успішної соціалізації осіб з обмеженими можливостями шляхом професійної активності через діяльність майстерень професійної терапії (WTZ).*

***Анотация:** В статье рассматривается польский опыт в создании условий для успешной социализации людей с ограниченными возможностями путем профессиональной активности через деятельность мастерских профессиональной терапии (WTZ).*

***Annotation:** Polish experience of the creation of conditions for persons with the limited possibilities for successful socialization by professional activity through the functioning of professional therapy workshops is examined in the article.*

***Ключові слова:** Майстерні професійної терапії (Warsztat Terapii Zajęciowej (WTZ), соціалізація, обмежені психофізіологічні можливості, професійна активність.*

Сьогодні, незважаючи на інтеграцію незалежної України у Європейське співтовариство, ситуація, що склалася в країні з лікування, навчання, реабілітації осіб з обмеженими можливостями, може бути реально визначена як критична. Саме це примушує шукати нові шляхи вирішення старої проблеми. Одним із них може стати дослідження соціально-педагогічних умов, методів та засобів соціалізації у ряді зарубіжних країн, зокрема у Польщі, яка має більш високий соціальний рівень життя та ефективний досвід роботи з дітьми і молоддю такої категорії населення.

Реалізація життєвих професійних цілей є важливим моментом в процесі соціалізації осіб з обмеженими можливостями. Незалежно від виду обмеження соціальна одиниця прагне досягти максимуму своїх потенціальних можливостей. Від нас залежить, чи будуть особи з обмеженими можливостями залишатися під виключним доглядом держави, осуджені на грошову допомогу і залежність, чи у повній мірі використовуватимуть свої уміння в створених для них сприятливих умовах. Адже, соціалізація відбувається як під впливом стихійної взаємодії з соціальним довкіллям, так і при відносно-керованому процесі впливу соціальних інституцій та спільноти на відповідну категорію населення [1].

Загальним проблемам соціалізації особистості присвячені роботи таких зарубіжних та вітчизняних учених, як Ф. Гіддінса, Г. Тарда, Д. Томпсона, Т. Парсонса, Ч. Кулі, У. Томаса, Дж. Г. Міда, Г. Андрєєвої, Н. Москвічової, І. Кона, Н. Лавриченко, М. Лукашевича, В. Москаленко, О. Мудрика, а також праці відомих педагогів, серед яких В. Сухомлинський, А. Макаренко, С. Шацький.

Соціалізація, що здійснюється через сім'ю, освіту й виховання, необхідна не лише для підготовки до дорослого життя чи здобуття професії. Ефективна, соціально прийнятна соціалізація зможе забезпечити так званий процес «олюднення» людини, надасть їй можливість повноцінно існувати в сучасному світі [2].

Хоча інтерес до процесу соціалізації в представників різних наукових напрямів значний, проблема соціалізації осіб з обмеженими можливостями є недостатньо вивченою.

Метою даної статті є вплив створених професійно-соціальних умов майстерень професійної терапії на соціалізацію особистості з обмеженими можливостями.

Підготовка молодого покоління до самостійності, дорослості проходить через весь період навчання. Цей тривалий процес прямо залежить від визначених цілей та можливостей, щоб їх досягти. У період доростання

з'являються сильні тенденції до створення власного світу вартостей, формоутворення власних професійних прагнень, керування власною долею.

Тож на шляху кожної людини наступає момент реалізації себе в подальшому навчанні або в професійному житті. Кожен громадянин має право на реалізацію свого вибору професії та роду занять. Але не всі категорії населення можуть повністю реалізувати це право в силу обмежених психофізичних можливостей.

У багатьох країнах, довгий час інваліди вважалися людьми, що живуть у маргінесі нормального життя, яких потрібно оточити доглядом, забезпечити їм умови існування, не сподіваючись з їх сторони самостійності і суспільної придатності.

Особи з обмеженими можливостями не є однорідною групою. Вони можуть мати ускладнення фізичного, сенсорного, інтелектуального чи психічного плану, набуті з народження, в дитинстві чи зрілому віці. Їх інвалідність може мати незначний вплив на здатність до роботи та участі в суспільному житті; чи мати серйозні ускладнення, що потребують значної підтримки та допомоги.

В Польщі, проблема суспільної відповідальності за соціалізацію, допомогу і по можливості самовизначення неповноцінних осіб лягає на локальне середовище, яке відповідає за нормалізацію їх щоденного життя, тобто місця проживання, місця роботи, а також способів проведення вільного часу.

Нормалізація ритму дня неповноцінної особи залежить безпосередньо від того, чи є вона активна професійно чи ні. Професійна активність в житті неповноцінних осіб перш за все виконує функцію терапевта.

Все більше стає очевидним, що особа з обмеженими можливостями не тільки може внести цінний вклад в національну економіку, але й їх зайнятість зменшує витрати на соціальну допомогу по інвалідності і зменшення масштабів бідності. Особи з обмеженнями можуть стати корисними

працівниками, оскільки вони здатні кваліфіковано виконувати конкретні завдання.

Робота заохочує інвалідів до особистісного розвитку, створює інтеграційні можливості, дає їм відчуття приналежності та потрібності. Професійна активність дозволяє неповноцінним особам жити нормальним життям і функціонувати в суспільстві.

Завдяки розвитку професійної активності неповноцінні особи можуть досягти певний ступінь незалежності, самостійності в прийнятті рішення і розв'язанні життєвих проблем. Робота будить і підтримує в неповноцінній особі відчуття гідності, поваги і особистої вартості.

Як виявили дослідження, більшість неповноцінних осіб пасивні професійно, що безпосередньо пов'язано з їх неповноцінністю і з скрутним становищем на ринку праці. Відсоток пасивних професійних (не працює і не розшукує роботи) росте з кожним роком. Тривожним явищем стає скрутне становище на ринку праці для осіб з інтелектуальною або психічною неповноцінністю, а особливо у поєднанні з обмеженою натренованістю, шанс який на знаходження роботи мінімальний або нульовий. Система освіти не пристосована належним чином до потреб молодих осіб з обмеженими можливостями на сьогоdnішньому ринку праці. І навіть отримавши загальну чи спеціальну освіту більшість інвалідів не можуть реалізувати себе в професійному плані.

Ситуація приводить в стан розчарованості не тільки осіб з особливими потребами, але й членів їх сімей, що не в змозі задовольнити всі психічні потреби хворого, а також створити йому оптимальні умови для існування.

Тому, у Польщі, однією з форм професійної активності осіб з особливими потребами є участь в майстернях професійної терапії (Warsztat Terapii Zajęciowej (WTZ)). Загальна кількість майстерень в Польщі нараховує близько 700 одиниць, в яких перебуває близько 20 тисяч учасників.

WTZ - це окремий організаційний та фінансовий заклад, який направлений на підготовку людей з обмеженими можливостями для участі в соціальній та професійній реабілітації [3].

Об'єкти типу WTZ можуть бути створені і керуватися різними організаціями, такими як фонди та асоціації, будинки релігійної та соціальної допомоги, центри культури та ін.

Майстерні професійної терапії мають характер представництв, що реалізують прагнення особистості, незважаючи на психофізичні вади (лікувальна та психологічна реабілітація); готують до реалізації обов'язків щоденного життя в суспільному середовищі (соціальна реабілітація); розвивають основні і спеціальні професійні можливості, навички заробітної діяльності та професійного навчання (професійна реабілітація).

Отже, WTZ виконує завдання в області соціальної та професійної реабілітації, що направлені на загальний розвиток та вдосконалення навичок, які необхідні для проведення незалежного та активного життя - в силу своїх індивідуальних можливостей [4].

Метою дії майстерень є реабілітація, що направлена на розвиток, поліпшення персональної спритності, психічної підготовленості, пристосовування і суспільного функціонування осіб з обмеженими психофізичними можливостями.

Серед занять майстерень потрібно відзначити:

- заняття в окремих майстернях: домашнього господарства, ткацько-кравецькій, столярній, керамічній та інших;
- заняття, що розвивають творчу експресію, музикально-руховий, театральний, художній характер;
- заняття загального розвитку на підтримку освітніх умінь;
- заняття рухової, логопедичної реабілітації, пристосоване до різного виду хвороб і розладів;
- заняття для розвитку соціальної адаптації.

В плани роботи майстерень входять наступні етапи реабілітації осіб, а саме:

- діагностично-підготовчий - адаптує учасників до нових суспільних умов, дозволяє пізнати їх можливості, позиції і дії в різних ситуаціях. На цьому етапі надається перевага інтегруючим груповим, мануальним та руховим заняттям, що впливають на загальне поліпшення натренованості, застосування терапії і тренінгів різного виду (музикотерапії, соціотерапії, техніки релаксацій);
- професійна терапія - під час її тривалості учасники майстерень привчаються до виконання визначених завдань, вивчають конкретну техніку роботи, відповідні матеріали і інструменти і закріплюють навички самообслуговування.
- професійна і суспільна реабілітація - цей етап досягають найактивніші учасники майстерень. В процесі вони виконують роботу, до якої готувалися під час перших етапів та досягають по можливості максимальної самостійності і життєвої спритності.

Щоб робота в майстерні професійної терапії давала задоволення її учасникам, вона має бути пристосована до психофізичного стану і до можливостей кожного працівника, повинна відбуватися в умовах на досягнення поставлених цілей, які направлені на:

- покращення загального стану;
- розвиток здібностей до виконання повсякденної діяльності;
- підготовку до життя в соціальному середовищі через розвиток уміння планування і спілкування, робити вибір та інших навичок, необхідних для самостійного життя та покращення психічного здоров'я;
- розвиток навичок з використанням різноманітних методів, трудотерапії, психічного розвитку навичок, необхідних для працевлаштування;
- розвиток фундаментальних та спеціальних навичок, що дозволяють працювати в тій чи іншій професійній діяльності

Взагалі майстерні професійної терапії не проводять практики заробітної плати – кожен учасник може одержувати кишенькове в розмірі до 30% загальнодержавної зарплатні. Отримані кошти надають особам з обмеженими можливостями (особливо розумово), відчуття поваги і власної значущості.

Сукупність дій терапевтів направлена на підготовку учасників до виконання професійної діяльності. Завдяки терапії, в майстерні неповноцінні особи не тільки розвивають свою загальну і мануальну підготовленість, але й формують правильне відчуття власної гідності.

Місцем нашого дослідження стала майстерня професійної терапії (WTZ) в м. Гнезно (близько 150 тис. жителів), створена в 1993 році за ініціативою Асоціації родин та інвалідів «Разом» в Гнезно. WTZ «Разом» налічує 60 учасників від 16 до 55 років I-II ступеня неповноцінності. Відносно неповноцінності група учасників WTZ неоднорідна. Є особи, недорозвинені розумово в ступені від легкого до значного. Один з учасників функціонує на межі інтелектуальної норми. Серед учасників WTZ четверо осіб не говорить, а майже всі мають розлади і вади вимови. Троє учасників має проблеми із зором а семеро має серйозні дисфункції органів руху.

Архітектурна споруда у повній мірі пристосована до потреб неповноцінних осіб. Організація має два автомобілі, пристосовані до перевозу неповноцінних осіб.

Майстерня професійної терапії фінансована на 90% з ресурсів Державного Фонду Реабілітації Неповноцінних Осіб, на 10 % користується самопожертвою приватних осіб і інституції.

Терапевт працює в розрахованих на п'ять чоловік групах в тематичних майстернях. Робота відбувається під наглядом терапевтів в ротаційний спосіб у дев'яти майстернях:

1. Майстерня малювання картин і малої поліграфії;
2. Майстерня малювання на склі та фарфорі;
3. Майстерня обробки художніх мас;

4. Майстерня суспільних умінь;
5. Технічна майстерня;
6. Комп'ютерна майстерня;
7. Майстерня мідної обробки;
8. Майстерня деревної обробки;
9. Кравецька майстерня.

Щорічно актуалізуються плани роботи окремих майстерень а також індивідуальні програми терапевтів для всіх учасників WTZ.

Завданням терапевтів WTZ є використання індивідуальних схильностей та умінь учасників з метою реалізації запланованої програми реабілітації. Тематика робіт дібрана в такий спосіб, щоб їх виконання спонукало до задоволення, а цим самим збуджувало позитивні емоції і жагу до життя.

Крім робіт, пов'язаних з сферою занять проводиться удосконалення шкільного освіти, спортивні, реабілітаційні та лікувальні заняття. За отримані кошти від продажу власних виробів учасники WTZ систематично виходять до кав'ярні, кіно, раз в місяць влаштовують вечірки, виїжджають на екскурсії по всій території Польщі, а у період канікул в реабілітаційні табори.

У Майстерні Професійної Терапії в Гнезно штат працюючих нараховує 18 осіб. З них 12 фахівців, медсестра і психолог. Вищу педагогічну освіту має 4 особи.

У щорічних дослідженнях, проведених психологом, оцінено рівень соціалізації і активізації осіб, що є учасниками Майстерні Терапії в Гнезно.

Досліджуючи зміни в розвитку неповноцінного учасника WTZ, терапевти брали до уваги середню величину оцінок уміння кожного з них по витоку річного перебування в майстерні. Істотну роль в дослідженнях відіграла самооцінка учасників WTZ.

Оцінку виставляли терапевти, батьки учасників майстерні, а також самі інваліди у формі автооцінки. Учасники майстерень оцінювали себе виключно позитивно. Можна припускати, що самозадоволення неповноцінних осіб

впливає з щастя, яке дає їм творча робота в майстерні; з спілкування у колі приятелів та друзів; кращої психофізичної форми; з більшої незалежності, яка надає їм сенс і радість щоденного життя.

Аналізуючи середній процент зростання рівня функціонування учасників Майстерень Терапії визначили, що діяльність самообслуговування, це сфера, в якій особи з особливими потребами завдяки професійній терапії досягають найбільшого прогресу. Наступним є їх творча і професійна активність. Найменший процент займає налагодження міжособових контактів.

Більшість учасників не уявляє собі життя без майстерень, які стають для них другим місцем проживання. Більша частина не шукають роботи в іншому місці і тільки кілька осіб планує подальше здобуття освіти. Результати дослідження показують, що в основному, особи з обмеженими можливостями трактують Майстерні Професійної Терапії не як шанс здобуття нових можливостей, а як добре місце для проведення часу.

Професійний рівень учасників Майстерень є достатньо низьким, хоча є на порядок вищий ніж інших неповноцінних, що не є учасниками WTZ. Тому існує істотна потреба підтримки та розвитку функціональної діяльності WTZ.

Як результат проведених досліджень можна підтвердити, що активна участь в заняттях WTZ вигідно впливає на розвиток і поліпшення підготовки кожного учасника, а перш за все стимулює їх суспільну активність, яка зумовлює інтеграцію з середовищем та соціалізацію особистості з психофізичними обмеженнями.

Аналізуючи діяльність майстерень визначаємо наступне: активна участь в заняттях, що реалізуються в майстерні професійної терапії вигідно впливає на загальний розвиток кожного учасника, виправляє його персональну спритність, психофізичний розвиток, пристосовування і суспільне функціонування. То ж, корисний зарубіжний досвід потребує

практичного впровадження у вітчизняних закладах такого типу з метою ефективної соціалізації осіб з обмеженими можливостями.

Література:

1. Мудрик А. Введение в специальную педагогику: Учебн. пособ. для студентов. – М., 1997. – 365 с.
2. Савченко С. Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору. – Луганськ 2004.
3. <http://www.google.com/search?q=warsztat%20terapii%20zaj%C4%99ciowej>
4. <http://www.medyk.lbl.pl>